

УТИЦАЈ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА РАЗВОЈ ЖЕНСКОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА

Марија Петровић-Ранђеловић

Универзитет у Нишу, Економски факултет, Ниш, Република Србија
marija.petrovic@eknfak.ni.ac.rs

Марко Јанаћковић

Академија јужна Србија, Одсек за пословне студије у Лесковцу, Република Србија
janackovic.marko@gmail.com

Чланак је излазан на IX Интернационалном научном скупу „ЕконБиз: Економија и COVID 19“, Бијељина 17. и 18. јун 2021. године

Апстракт: У раду се испитује утицај страних директних инвестиција на важну компоненту социјалног развоја, женско предузетништво. Промовисање родне равноправности је један од Миленијумских развојних циљева Уједињених нација који заговара смањење незапослености жена, као и њихово оснаживање. Као пример је узета Турска, из разлога што је у њој присутан пораст предузетничке активности жена у последње две деценије, али и даље није на нивоу развоја предузетничке активности у развијеним земљама. У раду је посебна пажња посвећена пружању одговора на питање да ли стране директне инвестиције доприносе већој запослености жена у Турској, као и идентификовању препрека на путу оснаживања жена и развоја женског предузетништва. Практични примери описани у раду недвосмислено указују на значај развоја женског предузетништва, као и на то да носиоци економске политике у Турској у будућем периоду морају већу пажњу посветити питању привлачења страних директних инвестиција.

Кључне речи: прекограничне инвестиције, жене предузетнице, једнакост полова, оснаживање жена за бизнис

1. УВОД

Појава глобализације означила је завршетак периода у којем је већина земаља у свету функционисала у оквиру система затворене економије. Држава је у том систему максимално подржавала домаћа предузећа без превелике потребе за страним предузећима која би донела свеж капитал из својих матичних

земаља. Средином 80-их година прошлог века, упоредо са либерализацијом економских токова дошло је до повећања мобилности капитала међу земљама и повећања међународно интегрисане производње. Ови догађаји су директно утицали на пораст потребе за страним директним инвестицијама. Ова чињеница се нарочито односи на земље у развоју које имају потешкоћа у остваривању својих развојних циљева услед недовољне акумулације капитала. Иако развијене земље имају највећи удео страних директних инвестиција на свету, многе земље у развоју су последњих година успеле да значајно искористе тај удео нудећи могућности попут смањења пореза, такси на инфраструктурне услуге страним предузећима. Идеја о повећању удела страних директних инвестиција међу земљама у развоју додатно је повећала конкуренцију између ових земаља.

Познато је да стране директне инвестиције омогућавају пренос капитала, технологије, управљачких и менаџерских знања и вештина у земљу домаћина. Оне тиме позитивно утичу на њихов привредни развој, а то се манифестује кроз повећање продуктивности домаћих локалних предузећа, олакшавајући у њима мобилност људског капитала, као и преливање знања и смањење стопе незапослености. Веза између страних директних инвестиција и женског предузетништва још увек није до краја испитана у теорији и пракси, без обзира на чињеницу да женска популација има све значајнију улогу у управљању светском економијом. У складу са тиме, улога жена предузетница постаје све значајнија у домену остваривања привредног раста земаља,

повећања запослености и стварању предузећа која су обављајући прекограничне активности препознатљива по маркетиншком приступу и производњи.

У раду се као кључно питање наводе да ли су стране директне инвестиције утицале на смањење родних разлика повећавајући запосленост женске популације. Друго истраживачко питање се односи на то да ли су прекограничне инвестиције донеле са собом добро плаћене послове у земљу домаћина тј. утицале на раст зарада домаћег локалног становништва. У складу са тиме, путоказ за богаћење земаља у свету, а самим тим и остваривање ових циљева, подразумева активирање неискоришћеног потенцијала и креирања нових пословних подухвата путем подстицања женског предузетништва.

У складу са претходно наведеним, рад је структуриран на следећи начин. Након уводних разматрања, у првом делу рада дат је осврт на емпиријску литературу која изучава везу између страних директних инвестиција и женског предузетништва. Други део рада описује динамику прилива страних директних инвестиција на примеру исламске земље Турске, док је у трећем делу рада указано на улогу страних директних инвестиција у смањењу родних разлика у земаљама у развоју са посебним фокусом на Турску. У последњем делу рада дата су закључна разматрања.

2. ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ О ОДНОСУ ИЗМЕЂУ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА И ЖЕНСКОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА

Током последње две деценије, са процесом глобализације дошло је до повећања међународне мобилности капитала што је утицало на повећање улазних токова страних директних инвестиција. Ови токови су се вишеструко увећали, са 8% бруто домаћег производа 1990. године на 72% бруто домаћег производа у 2018. години (Fang et al., 2019) Ове прекограничне инвестиције све више добијају на значају у земаљама у развоју које имају изражену поребу за додатним капиталом споља зарад остваривања својих развојних циљева. У том контексту, кључне новине у националним инвестиционим политикама ових земаља се односе на (Durgan, 2016): (1) инкорпорирање инвестиционих политика у правцу остваривања циљева одрживог развоја, (2) интегрисање инвестиционих политика у развојне стратегије земаља, и (3) пружање гаранција у правцу усклађивања и ефикасности примењених

инвестиционих политика. У оквиру ових циљева, посебно се истичу они који се односе на одрживи развој и заштиту животне средине. Земље у развоју су током последње две деценије прибегле усвајању нових, либералнијих политика према страним директним инвестицијама које би омогућиле њихов већи прилив и осигурале постизање одрживог развоја.

Тренутно расположива литература се углавном бавила питањем мерења економских ефеката страних директних инвестиција на земље домаћине као што су ефекти преливања на перформансе домаћих предузећа и ефекти прерасподеле ових инвестиција на састав тржишта. При томе, ефекти ових инвестиција на друштвени развој су углавном занемарени. Правилно мерење ефеката ових инвестиција захтева сагледавање раста ових земаља као једну од важних компоненти привредног развоја. Женско предузетништво представља њен саставни део имајући у виду да се све више заговара промовисање родне равноправности кроз оснаживање жена и побољшање њиховог статуса у друштву. То је један од значајних циљева које су пред собом поставиле Уједињене нације у оквиру Миленијумских развојних циљева. Подстицање развоја женског предузетништва путем повећања запослености жена постаје ефикасна стратегија за смањење сиромаштва.

Стране директне инвестиције представљају важну одредницу женског предузетништва. Оне могу утицати на женско предузетништво кроз неколико канала. Најпре, посредством страних директних инвестиција може доћи до преноса социјалних норми кроз преливање знања у земљу домаћина односно њену индустрију. Поред тога, стране директне инвестиције могу проузроковати ефекат истискивања на женско предузетништво који се јавља као последица недовољног приступа жена кључним ресурсима за покретање предузетничке активности. У складу са претходно наведеним, значајно је размотрити на који начин стране директне инвестиције утичу на женско предузетништво.

Постоји значајна емпиријска литература која се бави односом страних директних инвестиција и женског предузетништва. С тим у вези, у раду (Dalgic et al., 2016) испитује се однос између страних директних инвестиција и запослености жена, у услужном сектору на примеру Турске. За потребе анализе коришћени су подаци на нивоу предузећа у периоду од 2003-2012. године како би се сагледали ефекти страних директних инвестиција на запосленост жена.

Резултати рада указују да стране директне инвестиције доприносе отварању нових радних места, уклањању неравноправности полова и већој запослености жена. При томе, ефекат њиховог прилива на запосленост жена је јачи у секторима са високим платама запослених него у секторима са ниским платама. Осим тога, утицај ових инвестиција је израженији у секторима у којима знање има кључну улогу у остваривању веће продуктивности запослених. Аутори рада указују да приоритет треба дати оним политикама које указују на значај усмеравања страних директних улагања у људски капитал чиме би се повећала образованост жена путем организовања разних програма обуке и доношењем законских прописа који би омогућили њихово веће запошљавање.

У раду (Helble and Takeda, 2020) анализирају се ефекти страних директних инвестиција на тржиште рада на примеру Камбоџе. За потребе анализе, аутори су користили податке о запослености жена и мушкараца у сектору одеће као значајном производном сектору. У раду је испитивано да ли стране директне инвестиције доприносе порасту зарада запослених у посматраном сектору и смањењу јаза у њиховим платама. Резултати рада указују да приливи страних директних инвестиција утичу на повећање плата запослених у сектору одеће. Један од разлога њиховог повећања би могао бити тај што су стране компаније углавном продуктивније у поређењу са домаћим локалним компанијама. На другој страни, аутори указују да ове инвестиције не доприносе смањењу диспаритета у платама запослених. Политика владе у будућем периоду мора бити оријентисана ка остваривању родне равноправности и економском оснаживању жена. То је могуће остварити кроз подстицање страних компанија да дају једнаке плате својим запосленима.

Без обзира на чињеницу да стране директне инвестиције позитивно утичу на стопе запослености у земљама у развоју, поставља се питање њиховог ефекта на учешће женске радне снаге. Овим питањем се бавио Setin (2019) који је анализирао могуће утицаје страних директних инвестиција на учешће женске радне снаге на примеру земаља у развоју. У анализи је коришћена АРДЛ техника, при чему је узет временски период од 2001-2016. године. Резултати рада указују да фактори попут бруто домаћег производа, нивоа образовања жена и урбанизација имају кључну улогу у повећању партиципације женске радне снаге у анализираним земљама. Осим тога,

резултати панела АРДЛ указују да повећани приливи страних директних инвестиција имају позитиван и статистички значајан утицај на учешће женске радне снаге на тржиштима у развоју. Пажња креатора економских политика у будућем периоду мора бити усмерена ка преобликовању националних политика запошљавања које би више узеле у обзир утицаје страних директних инвестиција на учешће женске радне снаге. То је могуће остварити кроз промену монетарне и фискалне политике, кроз пружање разних пореских олакшица страним инвеститорима.

У раду (Vui et al., 2018) анализирају везу између родне неједнакости и страних директних инвестиција на примеру 27 земаља Азијског Пацифика. Заправо, они испитују факторе који утичу на прилив страних директних инвестиција и начин на који родна неједнакост утиче на њихов прилив у анализираним земљама, у временском периоду од 1992-2011. године. Познато је да се родна неједнакост односи на на дискриминацију жена у вишедимензионалним аспектима људског развоја. Питање родне равноправности обухвата четири важна аспекта: здравство, образовање, економска и политика права. За потребе анализе, аутори су користили модел агломерације. Резултати рада указују да величина тржишта, инфраструктура и институције имају важну улогу у привлачењу страних директних инвестиција у разматраним земљама. Осим тога, у раду је указано да родна неједнакост сагледана кроз четири аспекта утиче на привлачење страних директних инвестиција у анализираним земљама.

У раду (Cheng Lai and Sarkar, 2017) аутори су испитивали ефекте законских прописа Тајвана на родну равноправност односно исходе запошљавања мушке и женске радне снаге у индустријама са различитим приливом страних директних инвестиција. За потребе процене исхода запошљавања, коришћени су показатељи као што су радно време, могућност запошљавања и зараде мушке и женске радне снаге.

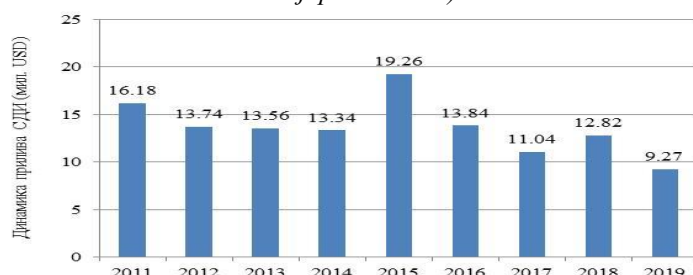
Резултати рада указују да су одредбе Закона о родној равноправности имале различите ефекте на исходе запошљавања мушке и женске радне снаге у различитим индустријама. Ближе речено, постојала је строжа примена ових одредаба у индустријама у којима је постојао већи прилив страних директних инвестиција. То је утицало на скраћење радног времена и пораст зарада женске радне снаге.

3. КРЕТАЊЕ СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА У ТУРСКОЈ У ПРЕТХОДНОМ ПЕРИОДУ

Конкурентност између земаља у глобализованој економији појачала је улогу страног капитала у премошћавању јаза између домаће штедње и инвестиција, стварања нових радних места, побољшања продуктивности, обезбеђења пореских прихода (Aryanwu, 2012). Прекограничне инвестиције су постале важне у контексту глобалног економског раста земаља Централне и Источне Европе у процесу њихове интеграције у светску економију. Овај процес је започет током 90-их година прошлог века када су ове земље кренуле на пут трансформације својих система и раскида са старим капиталистичким системом. Улазни токови страних директних инвестиција имају значајну улогу у изградњи модерне Турске, и ова констатација датира из далеке прошлости још од периода Отоманског царства (Yavan, 2006). Влада Турске је током последње четири деценије уложила доста напора у правцу успостављања политичке и економске стабилности Турске, и трасирању пута земље у правцу привлачења страног капитала. У том смислу, посебно важна је 2003. година, у којој су донете одређене измене Закона о страним директним улагањима и те промене су

подразумевале: (Polat, 2018) (1) дефинисање страних директних инвестиција у складу са међународно признатим стандардима; (2) укидање секторских ограничења за страна улагања; (3) пружање могућности страним компанијама да располажу својом сопственом имовином; (4) омогућавање страним компанијама да своју добит врате у матичне земље; (5) укидање неправедно спроведене експропријације; (6) пружање страним компанијама једнака права која имају и домаће турске компаније; (7) укидање минималног ограничења капитала који морају поседовати компаније и додатно захтевање одговорности од њих у домену остварених перформанси. Овим законом уклоњена је бирократска препрека која је отежавала мултинационалним корпорацијама да улажу свој страни капитал у Турску. Укупан износ страних директних инвестиција пристиглих у Турску у последње четири деценије је премашио висину од 15 милијарди долара. У истом периоду је увећан број страних компанија које послују на њеној територији са својим капиталом, са 5600 у 2002. години, на 52.800 у 2019. години (Polat, 2018) У наставку рада, на слици бр.1 дат је преглед прилива страних директних инвестиција у Турској, у периоду од 2011-2019. године.

Слика 1. Динамика прилива страних директних инвестиција у Турској од 2011-2019. године (у милијардама USD)

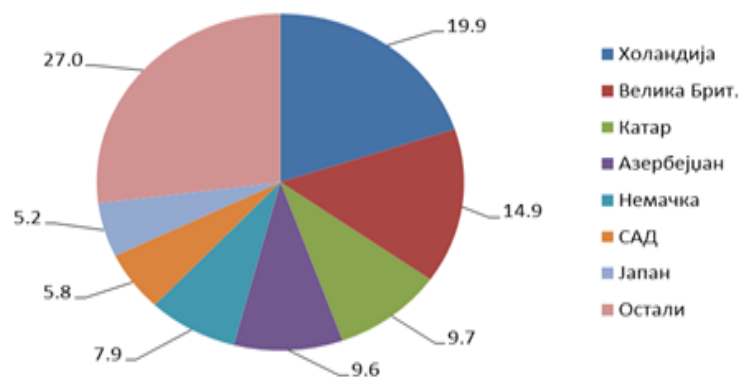

Извор: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Са слике се може јасно видети да су приливи страних директних инвестиција у Турску били неуједначени по годинама. Њихов највећи прилив је био 2015. године и износио је 19,26 милијарди долара. На другој страни, најмањи прилив страних директних инвестиција у посматраном временском периоду је забележен 2019. године и износио је 9,27 милијарди долара, што је било неупоредиво мање како у односу на претходну годину, тако и посебно у односу на 2015. годину. Најмање осцилација у приливу страних директних инвестиција је било на прелазу из 2013. у 2014. годину. Посматрајући земље порекла из којих потичу компаније са међународним капиталом, током

последње четири деценије, највише прекограничних инвестиција у Турској је предузето од стране компанија из Европске уније, а најмање од оних које потичу из земаља са афричког континента (Igazi, 2019). Међу земаљама Европске уније, у 2019. години Холандија предњачи по броју компанија које су инвестирале у Турску (19,9%), што се јасно може видети на слици бр. 2. На другом месту се налази Велика Британија са 14,9%, а одмах иза ње следе Катар (9,7%), Азербејџан (9,6%), Немачка (7,9%). Од осталих земаља са других континената, издвајају се САД (са 5,8%) и Јапан (са 5,2%).

Слика 2. Преглед водећих земаља из којих долазе страни инвеститори у Турску у 2019. години (у %)

Извор: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

4. УЛОГА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА У СМАЊЕЊУ РОДНИХ РАЗЛИКА: ПРИМЕР ТУСКЕ

Упркос настојању креатора економских политика и међународних организација да подстичу привредни раст кроз подстицање предузетничке активности и отварање предузећа, женско предузетништво је у претходном периоду било занемарено у академској литератури. Она је искључиво била заокупљена питањима која се тичу развоја мушког предузетништва, без ширег разматрања учешћа жена у предузетничким активностима. Пораст интересовања академске литературе за женско предузетништво датира од средине 90-их година прошлог века, упоредо са повећањем улоге жена у предузетничком сектору (Radović–Marković, 2015)

Недавна истраживања су указала на постојање неједнакости између жена и мушкараца у бављењу предузетничком активношћу. У том смислу, и даље су присутне разлике у платама између полова, при чему мушка популација и даље има већа примања од жена. Осим тога, разлике између полова постоје и у погледу могућности запослења. Женска популација наилази на ограничења у домену покретања и вођења посла, а то је проистекло из ограничења које је друштво додатно наметнуло женама приликом бављења предузетничком активношћу. Препреке са којима се жене суочавају у својим предузетничким активностима су (Soysal, 2010): (1) потешкоће у проналажењу капитала; (2) традиционално веровање и притисак друштва; (3) дискриминација улога заснована на полу; (4) дискриминација у запошљавању, напредовању и награђивању; (5) друштвени положај и недостатак комуникације; (6) препреке

узроковане законом; (7) стереотипи засновани на полу (недовољна сигурност, недостатак искуства, очекивање неуспеха у пословним подухватима), (8) низак ниво образовања; (9) сукоб улога; (10) временска ограничења; (11) социјални и здравствени проблеми; (12) друштвени проблеми који спречавају жене да се више посвете пословном животу.

Женска популација је током историје партиципирала у економским активностима под различитим условима у зависности од карактеристика друштва у којем је живела. Нарочито је овај тренд интензивирао са процесом индустријализације. Жене су се временом све више укључивале у послови свет, који је некада био отворен само за мушку популацију и константно се бориле да стекну моћ, ауторитет и положај у њему. Промене и нове вредности на овом пољу су наступиле са процесом глобализације који је главни узрочник оснаживања жена у пословном животу. Оснаживање је процес у којем жене имају могућност да се организују, располажу ресурсима који су им потребни и контролишу их (Birkner et al., 2018). Ресурси имају кључну улогу у профилисању процеса оснаживања жена и дају им могућност да формулишу стратешке изборе и доносе одлуке које утичу на њихове пословне исходе. У складу са тиме, креатори економских политика, нарочито у развијеним западним земљама, предузимају значајне кораке у правцу доношења законских прописа, припреми програма подстицаја и реализацији институционалних промена како би повећале учешће жена у бављењу предузетничким активностима.

Говорећи о женским правима, ово питање све више добија на значају и сматра се главном покретачком снагом привредног раста земаља.

У том смислу, обезбеђивањем женских права, земље стреме ка постизању унутрашње стабилности и просперитета. Стране директне инвестиције имају значајну улогу у обезбеђењу задовољавајућег привредног раста. Оне представљају главни канал међународног преноса технологије и алат за побољшање фактора раста и финансијског дефицита земаља. У складу са тиме, креатори економских политика земаља, све више препознају њихов значај у обезбеђењу задовољавајућег привредног раста и настоје да створе такав инвестициони амбијент који ће бити погодан за њихово привлачење.

Конкуренција међу земљама у глобалној економији, заједно са бесплатном мобилношћу капитала у форми страних директних инвестиција, захтева примену технологије која са своје стране захтева поседовање капитала, менаџерских и управљачких знања и вештина. Пренос технологије је један од канала преливања путем којег стране директне инвестиције утичу на неравноправност полова (Oogu, 2021). Ефекти страних директних инвестиција на неравноправност полова зависе од глобалних и локалних услова тј. оних који преовлађују у земљи домаћину. Они обухватају политике владе, културне норме, располагање потребним ресурсима и др.

Говорећи о ефектима страних директних инвестиција на родну неједнакост, у ту сврху за потребе њиховог мерења се користе одређени показатељи као што су (Oogu, 2021): (1) проценат жена у укупној радној снази; (2) разлика у платама међу половима; (3) процентуално учешће жена на руководећим положајима;

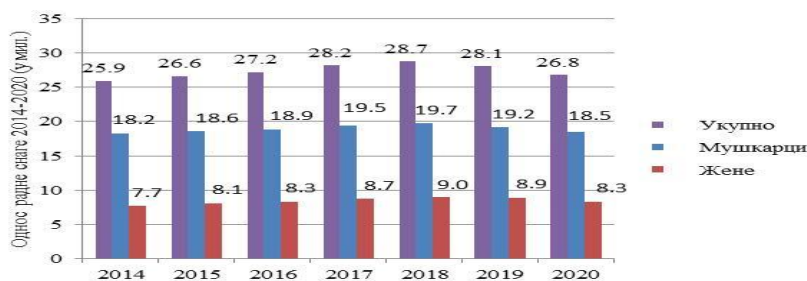
Прилив страних директних инвестиција је веома важан за Турску, која је земља у развоју. Турска као земља кандидат за чланство у

Европској унији уложила је доста напора у правцу обезбеђења стабилног економског и политичког амбијента како би постала дестинација сигурна за инвестиције страних инвеститора. Глобални тренд мултинационалних корпорација које спроводе корпоративно-друштвено одговорне политике је да повећају проценат жена у укупној радној снази кроз њихово запошљавање. Такав тренд је присутан и код страних корпорација које улажу свој капитал у Турску.

Међутим, постоје опречни ставови међу теоретичарима у вези са тим да ли мултинационалне корпорације заиста доприносе већој партиципацији жена у укупној радној снази. Тако, на пример, у раду (Coniglio et al., 2015) су испитивали разлику између мултинационалних корпорација и локалних предузећа у Вијетнаму у погледу запослености женске популације и њихових остварених зарада. Резултати до којих су они дошли указују да, иако мултинационалне корпорације пружају већу могућност запошљавања неквалификоване женске радне снаге у поређењу са домаћим локалним предузећима, њихове зараде су мање од оних у домаћим локалним предузећима.

На другој страни, у раду (Kis-Katos et al., 2018) је утврђено постојање позитивних ефеката страних директних инвестиција на запосленост жена на примеру Индонезије. У том смислу, указано је да постоји позитивна веза између страних директних инвестиција и запослености жена у сектору пољопривреде, а негативна између њих у производном и сектору туризма. Посматрајући пример Турске, на слици бр. 3 је дат приказ односа жена и мушкараца старосне доби од 15-64 године у укупној радној снази у периоду 2014-2020. године.

Слика 3. Однос жена и мушкараца старосне доби од 15-64 године у укупној радној снази у периоду 2014-2020. године (у милионима)

Извор: *Turkie istatistik kurumu* (2020), доступно на: <https://data.tuik.gov.tr/>

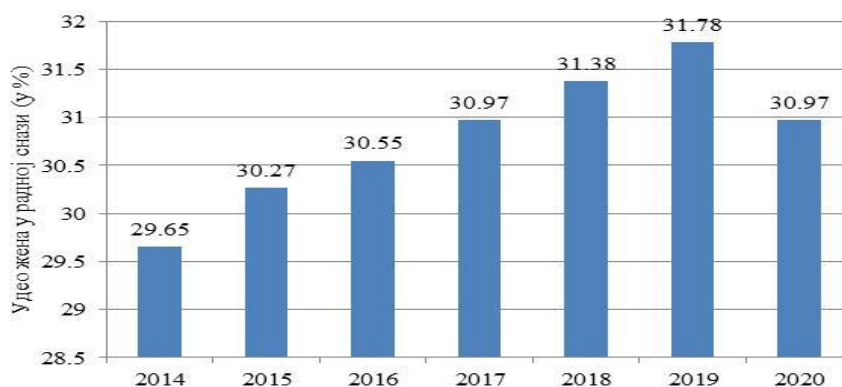
Са слике бр. 3 се јасно види да је бројност женске и мушке популације у укупној радној снази била различита у посматраном

временском периоду. У 2018. години, бројност мушке популације је била највећа (19,7 милиона) у укупној радној снази, а најмања

2014. године (18,2 милиона). На другој страни, партиципација жена у укупној радној снази је била најмања 2015. године (8,1 милион), а највећа 2018. године (9,0 милиона).

У наставку рада веома је значајно сагледати и процентуални удео радно способних жена у укупној радној снази Турске у периоду од 2014-2020. године.

Слика 4. Процентуални удео женске популације старосне доби од 15-64 године у укупној радној снази у периоду 2014-2020. године

Извор: *Turkie istatistik kurumu (2020)*, доступно на: <https://data.tuik.gov.tr/>

Са слике бр. 4 се јасно види да је стопа њихове партиципације у укупној радној снази била различита по годинама. Она је била највећа 2019. године и износила је 31,78%, а на другој страни, у 2014. години, била је најмања са 29,65%. Ови подаци се поклапају са констатацијом да стране директне инвестиције позитивно утичу на неравноправност полова кроз већу заступљеност жена у укупној радној снази, а то се јасно и показало на наведеном примеру Турске. Познато је да мултинационалне корпорације негују методе које побољшавају радно окружење за њихову запослену радну снагу (Fang et al., 2019). У том смислу, стране директне инвестиције позитивно утичу на запошљавање жена нудећи флексибилне радне аранжмане, рад на даљину и субвенције за бригу о деци. То се најбоље може описати на примеру Јапана, где је установљено да је партиципација жена у

укупној радној снази запосленој у мултинационалним корпорацијама већа, у односу на њихово учешће у локалним домаћим предузећима сличне величине која послују у истом сектору (Kodama et al., 2018). Посматрајући земље у свету, запажамо да партиципација жена на руководећим позицијама варира.

Из табеле бр. 1. се уочава да је у Русији највећа стопа учешћа женске популације у 2019. години посматрајући аспект руковођења у страним компанијама. Иза Русије на другом месту по овом показатељу се издваја САД са 40,9%. Када говоримо о Турској, у њој је процентуални удео жена на позицијама руковођења у страним предузећима 17,5% у 2019. години, што је значајно мање у односу на Русију и САД.

Табела 1. Удео жена на руководећим позицијама у одабраним земљама у свету у 2019. години (%)

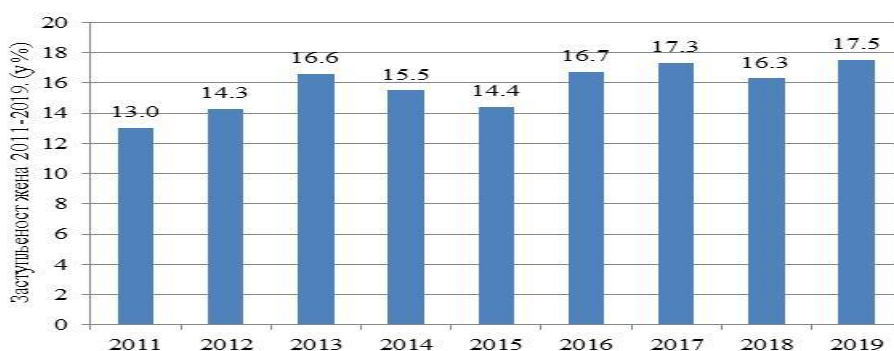
Земља	Русија	САД	Бразил	Синг.	Аустр.	Мек.	В.Б.	Фра.	Тур
Удео (%)	42	40,9	38,6	37,1	35,5	35,5	34,9	34,2	17,5

Извор: *Turkie istatistik kurumu (2020)*, доступно на: <https://data.tuik.gov.tr/>

На слици бр. 5 је дат приказ процентуалног учешћа женске популације на позицијама руковођења у страним компанијама у периоду од 2011-2019. године. Са слике бр. 5 видимо да је њихово учешће било различито у

посматраном временском раздобљу. У 2019. години је оно било највеће са 17,5%, а на другој страни, у 2011. години, било је најмање са 13,0%.

Слика 5. Заступљеност жена на руководећим позицијама у Турској у периоду од 2011-2019. (у %)

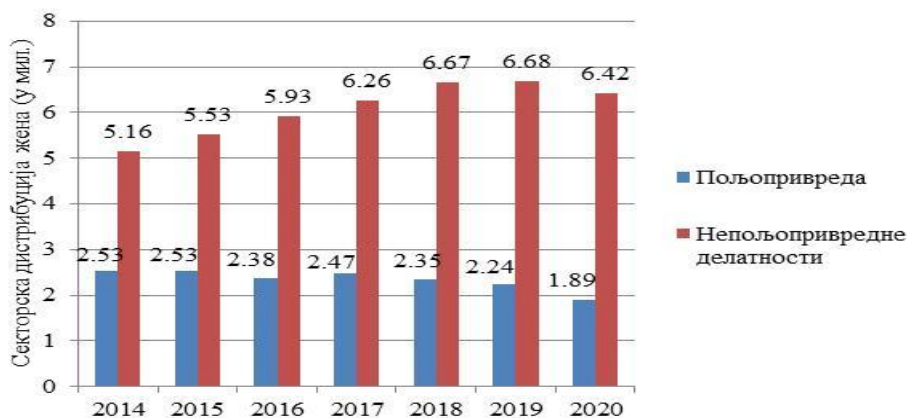
Извор: *Turkie istatistik kurumu* (2020), доступно на: <https://data.tuik.gov.tr/>

Анализе су показале да друштвено одговорно пословање страних инвеститора који улажу или имају више удела у корпорацијама подстиче напредовање жена на руководећим позицијама у њиховим каријерама (Тапака, 2015). То се најбоље може описати на примери Јапана, где је установљено да норме друштвене одговорности предузећа олакшавају напредовање жена на позицијама руковођења.

У завршном излагању о ефектима страних директних инвестиција на родне разлике и женско предузетништво, сагледаћемо секторски распоред женске популације на

примеру Турске у периоду од 2014-2020. године. То најбоље илуструје слика бр 6. са које се јасно види да је секторска дистрибуција жена старосне доби од 15 до 64 године у посматраном временском периоду била неуједначена. У пољопривредном сектору, највише жена је било запослено 2014. и 2015. године, њих 2,53 милиона, а најмање 2020. године њих 1,89 милиона. Посматрајући непољопривредне делатности, у 2019. години је највише њих запослено (6,68 милиона), а најмање 2014. године, укупно 5,16 милиона.

Слика 6. Секторски распоред жена старосне доби од 15-64 године у периоду 2014-2020. године (у милионима)

Извор: *Turkie istatistik kurumu* (2020), доступно на: <https://data.tuik.gov.tr/>

ЗАКЉУЧАК

Као резултат економских промена у свету током 80-их година прошлог века, наступили су покрети либерализације и слободно кретање капитала између земаља. Прекограничне инвестиције су све више добијале на значају, посебно за капиталне потребе неразвијених и земаља у развоју. Оне са собом доносе преко

потребни капитал, технологију, нови приступ управљања улагањима у земљама. На тај начин, оне утичу на економију земље домаћина на више начина. Посебно, прекограничне инвестиције се користе као ефикасно оруђе у борби против незапослености и смањењу родних разлика у земљама у развоју. Женска популација у данашње време све више учествује у пословном животу. У вези са тим,

повећање партиципације и ефикасности жена у свакодневним пословним активностима се сматра веома важним како за њих саме, тако и за друштво у целини. Образовнији, одлучнији и амбициознији став жене омогућава јој да ојача економску независност и положај у друштву и мању зависност од мушкараца. Фактор који им помаже да остваре ову моћ је њихова предузетничка оријентација. Предузетничком активношћу, жене с једне стране остварују моралне и материјалне користи, а с друге стране имају прилику да предрасуде о родној дискриминацији преокрену у своју корист кроз већу независност, финансијске могућности, бригу о породици и друштву. Допринос рада се огледа у указивању значаја страних директних улагања у смањењу родних разлика у земљама у развоју, са посебним нагласком на земљу Турску, имајући у виду ограничену литературу која се бави овом проблематиком. У том смислу, овај рад може послужити креаторима економских политика да боље разумеју и артикулишу различите карактеристике жена предузетница и њихових предузетничких подухвата кроз пружање разних видова подршке у виду подстицајних програма.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Anyanwu, J. (2012). Why does foreign direct investment go where it goes? New Evidence from African countries, *Annals of Economics and Finance*, vol. 13, issue 2, pp.425-462.
- [2] Bui, T.M.H., Vo, X.V., Bui, D.T. (2018). Gender inequality and FDI: empirical evidence from developing Asia-Pacific countries, *Eurasian Economic Review*, (8), pp. 393-416.
- [3] Vercauteren, (2018). *Entrepreneurship Education and Gender in Europe*, In: D. Birkner, S., Ettl, K., Welter, F., Ebbers, I. (Editors). *Women's Entrepreneurship in Europe: Multidimensional Research and Case Study Insights*, Springer International Publishing AG, pp. 137-166.
- [4] Dalgic, B., Fazlioglu, B., Iyidogan, P.V. (2016). *Does Foreign Direct Investment Bring Jobs to Women? A Closer Look to Turkish Services Industry*, MPRA Paper 70790, University Library of Munich, Germany.
- [5] Durgan, S. (2016). *Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım potansiyelinin çekim modeli kullanılarak belirlenmesi*, Atatürk üniversitesi, iktisadi ve idari bilimler fakültesi, iktisat bölümü, Türkiye.
- [6] Ilgazi, A. (2019). Türkiye'nin iktisadi kalkınmasında doğrudan yabancı yatırımlarının önemi, sorunlar ve çözümler, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, pp. 1-18.
- [7] Kis-Katos, K., Pieters, J., Sparrow, R. (2018). Globalization and social change: Gender-specific effects of trade liberalization in Indonesia, *IMF Economic Review*, Vol. 66, Issues 4, pp. 763-793.
- [8] Kodama, N., Javorcik, B., Abes, Y. (2018). Transplanting corporate culture across international borders: Foreign direct investment and female employment in Japan, *The World Economy*, Volume 41, Issue 5, pp. 1148-1165.
- [9] Lee, C., Shin, M. (2019). Do Women Favor Foreign Direct Investment? *Cambridge University Press*, Volume 16, Issue 2, pp. 525-551.
- [10] Oogu, P. (2021). *The Effects of Foreign Direct Investment on Gender Inequality in Uganda*, Doctoral dissertation, College of Management and Technology, Walden University.
- [11] Polat, B. (2018). *Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve yatırım ortamı iyileştirme çalışmalarının etkinliği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret, İstanbul, Türkiye.
- [12] Radović-Marković, M. (2015). *Female Entrepreneurship in Transition Economies: An Overview*, In: Ramadani, V., Gerguri – Rashiti, S., Fayolle, A. (Editors), *Female Entrepreneurship in Transition Economies: Trends and Challenges*, Palgrave Macmillan, pp. 9-30.
- [13] Soysal, A. (2010). Türkiye kadın girimsimciler: engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol. 65, pp. 83-114.
- [14] Tanaka, T. (2015). Foreign investors and corporate social responsibility: Evidence from the career advancement of women in Japan, *Applied Economics*, Volume 47, pp. 3510-3524.
- [15] Türkiye İstatistik Kurumu (2020). <https://data.tuik.gov.tr/> (pristupljeno 15.05.2021. godine) *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*
- [16] Fang, S., Shamseldin, H.M., Xu, L.C. (2019). *Foreign Direct Investment and Female Entrepreneurship*, Policy Research Working Paper 9083, World Bank Group.
- [17] Helble, M., Takeda, A. (2020). *Do Women Benefit from FDI? FDI and Labor Market Outcomes in Cambodia*, Asian Development Bank Institute, Working Paper Series 1093.

- [18] Cetin, M.A. (2019). *The Role of Foreign Direct Investment on Female Labor Force Participation: Evidence from Emerging Markets*, In: Yucz, M., Miynat, M., Can, A.V., Sakarya, S. (Editors), Conference: 5th International Congress of Economics and Business: New Economic Trends and Business Opportunities, Bursa, pp. 1-18.
- [19] Coniglio, N., Prota, F., Seric, A. (2015). Foreign direct investment, employment and wages in Sub-Saharan Africa, *Journal of International Development*, Volume 27, Issue 1, pp. 1243-1266.
- [20] Cheng Lai, Y., Sarkar, S. (2017). Gender equality legislation and foreign direct investment: Evidence from the labour market of Taiwan ROC, *International Journal of Manpower*, Vol. 38 No. 2, pp. 160-179.
- [21] Yavan, N. (2006). Türkiye’de Yatırım İklimi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar, *Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Devlet-Özel Sektör İlişkisi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: İnceleme Yarışması VI*, Uluslararası Yatırımcılar Derneği, pp. 5-54.

investment in the world, many developing countries have managed to take advantage of this share in recent years by offering opportunities such as tax cuts and exemptions, market priorities and infrastructure services to foreign companies. The idea of increasing the share of foreign direct investment among developing countries has further accelerated competition between these countries. The growth and prosperity of any economy largely depends on dynamic entrepreneurial activity. However, with the fall of the communist regime, inequalities between men and women became more apparent in the former communist countries. Discrimination in pay, employment and promotion continues to exist in transition countries, and this may encourage women to engage in entrepreneurial activity. In addition, foreign direct investment can provide employment opportunities for women job seekers, especially in developing and underdeveloped countries with patriarchal tendencies. Indeed, studies show that foreign investment can reap the benefits of cost reductions in the host economy through access to local labor relations and resources. Employment of local people in underdeveloped regions can significantly reduce operating costs of production.

SUMMARY

Foreign direct investment has become desirable not only at the level of individual companies, but also at the level of developing countries with an economic and development-oriented perspective, such as technology transfer, job creation, export support and current account deficit financing. In this regard, countries have entered global competition to attract as much foreign direct investment as possible. The economic growth and development achievements of developing countries depend on increasing investment, increasing the share of exports worldwide, creating areas for productive employment, strengthening technological development, nature protection for future generations and reforms in health and education. Achieving the goals of these countries exceeds their own capacities and resources in a rapidly globalizing world. Although developed countries have the largest share of foreign direct